

שמעתתא למיקתא

גליון קל"ח – פ' אחרי - קדושים היתשע"ג / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' הזכיר 'מוריד הגשם' ותיקן תכ"ד, האם חוזר לראש התפלה

מזכירין גבורות גשמים בימות הגשמים עד תפלת מוסף שבי"ט ראשון של פסח [תענית (ד)]. ופירשו **ירושלמי** (תענית פ"א ה"א) שקבעו זמן זה להפסיק הזכרת גבורות גשמים כי העם מצויים ונמצאו כולם מתחילים יחד אותה הזכרה, ע"כ. ומזמן זה (משפטיקים להזכיר גשמים) אמרין **"מוריד הטל"**, אלא דבחז"ל יש נוהגים (נוסח אשכנז) שלא להזכיר אף מוריד הטל אלא אומרים ירב להושיע מכלכל חיים וכו' כמבואר ברמ"א (סי' קיד ט"ג א) ועיי' במנהגי החת"ס (פ"א אות ט) ובמהרש"ג (ח"ב סי' י"ד).

ומי"מ לפי כלי המנהגים אם הזכיר "מוריד הגשם" בימות החמה, חוזר לראש הברכה, ואם טיים הברכה חוזר לראש התפלה, ואפי' אם נסתפק בימות החמה אם אמר משיב הרוח אם לאו, מוקמינן אחזקה כל ל' יום דמסתמא אמר כמו שרגיל [עיי' שו"ע (שם ט"ז ד וט"ז ה)]. והיינו טעמא דחוזר כי בימות החמה יש זמן שהגשמים קשים לעולם, דהיינו בזמן הקציר, וזה התפלל עליהם, עיי' בט"ז (סי' קיד ט"ק י) ו**במ"ב** (שם ט"ק יח). ועיי' עוד בר"ן (תענית א: ברי"ף ד"ה חז' גו"ס) שהקשה אמאי בימות החמה מחזירין אותו כל ל' יום אם הזכיר גשם והלא אינו סימן קללה אי"כ יצא

ניסן, וי"ל שכיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סימן קללה לא פלוג רבנן ואמרי שמשעה שפוסק מלהזכיר גשם אם הזכיר מחזירין אותו, עיי'.

וכתב **המרדכי** (ירוש תענית ד' רמז תר"ב) בשם **הראב"ה** (תענית י' תתנו) דאם אמר "מוריד הגשם" בימות החמה מחזירין אותו לראש הברכה, כי אין הכירא במה שגוערין בו לומר להתחיל "מכלכל חיים" שכן דינו נמי בימות הגשמים לומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו', הלכך חוזר לראש הברכה, ע"כ. וכ"כ **הרא"ש** (שם פ"א סי' א'). והטעם שלא קבעו לחזור מ"רב להושיע"ו כתב **הפמ"ג** (סי' קיד א"א ט"ק ט) כי לא רצו לסמוך על זה, רק שיאמר מתחלה.

ומי"מ אע"פ דצריך לחזור לראש הברכה כתב **בשלמי צבור** (משפטי הברכות ברכה ב אות ד הובא בשער"ת אות ו) **ובחיי אדם** (כלל כד אות ו) דבדיעבד אם לא חזר לראש הברכה אלא ל"ירב להושיע"ו וסיים ברכתו לא מהדרין ליה. וכן פסק **המ"ב** (שם ט"ק יט).

ועיי' **בתהלי"ד** (שם ט"ק ד) שכתב די"ל דעד כאן לא כתב הראב"ה דלא מהני אפי"כ חוזר לראש הברכה כי אין בו היכר שמתקן, היינו לפי הנוהגים שלא להזכיר "מוריד הטל" בימות החמה אלא אומרים רב להושיע מכלכל חיים וכו', אבל לנוהגים להזכיר "מוריד הטל" הא יש היכר בזה שמתקן ואומר מוריד הטל, אלא דלפי משי"כ הפמ"ג הני"ל דלא רצו שיתחיל מרב להושיע הי"נ י"ל דלא רצו לסמוך ע"ז שיתחיל מוריד הטל שמתקן עתה, אבל לפי משי"כ השלמי צבור הני"ל דאם התחיל רב להושיע וסיים בברכה לא מהדרין ליה פשיטא דאם אמר מוריד הטל מכלכל חיים מהני, ע"כ.

וכדברי התהלי"ד משמע **מהחיי אדם** (שם) שהוא מקור דברי **המ"ב** הני"ל [ואע"פ שהמ"ב שם אל חילק בהלכה זו בין המנהגים (וכמו שחילק התהלי"ד) אין בזה תפיסה לדון זה, דאדרבה המ"ב בכמה מקומות כתב בהלכות אלו בסתם ע"פ המנהג שלא מזכירים מוריד טל, עיי' במ"ב ט"ק י"ו ו**בביאור הלכה** (ד"ה לא יקדים), ועיי' בספר **שיח הלכה** כאן].

למעשה יש לדון האם מה דמהני לומר מוריד הטל רק בדיעבד היינו אף שמתקן תכ"ד, או דלמא כיון דתכ"ד כדיבור דמי מהני ליה לכתחלה לתקן את אשר עוותו ולהמשיך תפלתו מאותו מקום.

ולכאורה היה נראה לומר דמהני אף לכתחלה, דהרי קיי"ל (נדרי"ם י"ג) דתכ"ד כדיבור דמי בכל התורה חוץ ממגדף ועובד ע"ז ומקדש ומגרש. ועיי' בר"ן (נדרי"ם שם) שהטעם שמהני תכ"ד הוא משום שכשאדם עושה לא בגמר דעתו הוא עושה ודעתו שיכול לחזור בו תוך כדי דבור, ע"כ. וא"כ י"ל דה"ה ב"י דאמירת מוריד הגשם אינה בגמירות דעת ומהני לה תיקון תכ"ד [וכן י"ל לפי משי"כ **הריטב"א** (נדרי"ם פ"ג ד"ה אבל נמצא) שהטעם של תכ"ד הוא משום שאמרו חכמים שכדי שיעור זה רחושי מרחשן שפותיה דבור ראשון וכאלו הוא מודר ע"י ועיי' עוד משי"כ בסי"ד בגליונות מ"ב, נ"א ונ"ז לענין תכ"ד].

וכן העירונו שכתב **במעדני יו"ט** (ברכות פ"ד סי' י"ד אות ו) ליישב קושיית רבו של המרדכי (שם) דסי"ל דאם הזכיר גשם בימות החמה לא מהני חזרה אפי' לראש התפילה אך יועיל לו הלא כבר אמר אותו. די"ל דלעולם מהני חזרה (לראש הברכה) דתכ"ד הוה חזרה חוץ ממימר ומגדף, א"כ אף אנו נאמר דהכא בכגון הא דא"א לתקן בענין אחר אלא בחזרה דהויא חזרה, ואפי' שלא בתכ"ד דהא מיהת חוזר הוא ואינו רוצה במה שאמר מתחלה וקמי שמיא גליא דחוזר, ע"כ.

ולפי"ז י"ל דה"ה דמהני אם תיקן תכ"ד ב"י, ואע"פ דמעדני יו"ט מיייר שחוזר מראש הברכה, מ"מ לשיטתו אזיל שם דמיייר כהנהוגים שלא להזכיר מידי בימות החמה (וכמ"ש התהלי"ד הני"ל), אבל לנוהגים להזכיר מוריד הטל שוב י"ל דמהני חזרה תכ"ד באמירת מוריד הטל מידי אחר טעמה והזכיר מוריד הגשם.

וכן מוכח מדברי **הנשמת אדם** (כלל כד אות א) שכתב דבימות החמה אם טעה ואמר "טל ומטר" ובתכ"ד אמר "ותן ברכה" וגמר התפילה יד"ח, דבכל התורה אמרין תכ"ד כדיבור דמי "ועוקר" הדיבור הקודם, אלא דלכתחלה יש להתחיל מתחלת הברכה וכדינו של מי שאמר מוריד הגשם בימות החמה שמתחיל מתחלת הברכה, ע"כ. מבואר מדבריו דתכ"ד מועיל לתקן אע"פ שכבר קילל וע"כ י"ל דה"ה ב"י שהרי השווה דין זה להזכרת מוריד הגשם בימות החמה, וככהנשמי"א פסק **הביאור הלכה** (סי' קיד ד"ה א"א) ועיי' **בשואל ומשיב** (ח"מ פ"ח סי' נ"ב ד"ה והנה בשנת) שגם נקט שתכ"ד עוקר למפרע, ואפי' לדעת **השו"ח** (כללים מ"ג התי"ו כלל ג') דסי"ל דתכ"ד מתקן מכאן ולהבא, (וכן נראה **מהתבא"ש** (סי' ד סי' ה) וכמו שאברנו בסי"ד בגליון מ"ב) נמי י"ל דמהני, דהרי מבואר ב"ש"י הני"ל דתכ"ד מהני בכל מקום (חוץ מיג' דברים) ואע"פ שאינו עוקר ד"מ מ"מ כיון שדיבור הראשון לא היה בגמירות דעת, הוא לא מעלה ולא מוריד וכנ"ל בשם הר"ן].

אלא שבשו"ת שבת הלוי (ח"ו סי' ט"ז) כתב דאף אם חזר תכ"ד לא מהני, כי המקלל לא שייך בכל דיני תכ"ד, ועד כאן לא כתב ומדעני יו"ט דמהני תכ"ד אלא כשחוזר תכ"ד אלא כשחוזר תכ"ד דהוי כהתחלה חדשה, אבל אם מתקן במקומו לא מהני כלל ובדיעבד חוזר לראש התפלה. **ובאור לציון** (ח"ב פ"א אות כ"ט) הוכיח כן מסתימת השו"ע שלא כתב דתכ"ד מהני. וכן נקט **הגרשי"א זצ"ל** (אש"י ישראל פכ"ג פ"ג הגה ק"ח והלכ"ש תפלה פ"ח אות י"א) וכתב דלא דמי לטל ומטר דמהני תיקון תכ"ד כמ"ש הנשמת אדם הני"ל, דבקשה שלא בעונתה לא חמיר כהזכרת שבת דלא מהני לה תיקון משום דאף אם תיקן תכ"ד סו"ס הזכיר גם גשם. [וכ"כ חלקק **בשבת הלוי** שם].

אולם לפי משי"כ לעיל דהמעדני מיייר לפי המנהג שלא מזכירין מוריד הטל לכאורה אין דחיית השבת הלוי מוכרחת, וע"כ אכת"י י"ל דמהני חזרה תכ"ד. ועוד שמדברי הנשמת אדם משמע דמהני ב"י תכ"ד (אלא דלכתחלה יש להתחיל מראש הברכה). ואע"פ שהשו"ע סתם לא פירש י"ל דסמך על הכלל הידוע דתכ"ד כדיבור דמי [ועוד י"ל דלכתחלה אין לסמוך ע"ז כי קבעו לכתחלה להתחיל מתחלת הברכה אבל אם לא עשה כן אכת"י י"ל דבדיעבד ע"פ מהני]. וכן יוצא לפי **התהלי"ד הני"ל**, וכן פסק **הגרשי"א זצ"ל** (אש"י ישראל שם) אפי' לכתחלה [ושו"ימ **שהגרח"ק שליט"א** (דעת נוסח תפלה, תשובה קפ ובהגה שם) מסתפק בזה די"ל דבדיעבד יצא. ונראה דאין לומר דתכ"ד לא מהני אלא דוקא היכן שסותר דבריו הראשונים (ומוריד הטל אינו סותר את מוריד הגשם), שהרי מבואר **בשו"ע** (סי' ד"ט) לענין ברכת הנהנין דכל שתיקן תכ"ד בנוסח הברכה אפי' שהיא אינה סותרת את החתימה שהזכיר לפני כן מהני. ואע"פ דהתם הוי ספק אם אזלינן בתר התיקון או לאו היינו כי י"ל דמדי בסיום הברכה היא אלו ושוב לא מהני תכ"ד וכמו שביאר הנשמי"א הני"ל עיי' עליו, ודו"ק]. ועיי' **בלהויות נתן** (ח"ו סי' ו').

ולמעשה מי טעה והזכיר מוריד הגשם לכתחלה לא יתקן תכ"ד "מוריד הגשם" כדי לצאת לכו"ע [ועוד דכן נראה מהנשמי"א אלא יחזור לתחלת הברכה, אבל בדיעבד אם תיקן תכ"ד באמירת "מוריד הטל" י"ל דיצא יד"ח. ומי"מ לכתחלה יחמיר ע"ע לחזור להתפלל ויתנה שעל הצד שאינו מחויב תפלתו תפלת נדבה ובזה יוצא לכו"ע. [והא דכתבנו דמהני להתפלל נדבה במקום ספק כבר מבואר כן **בשו"ע** (סי' ק"ט סי' א') ק"ט סי' א') וכתב שם דכתיב אי"ש לחזק בה דבר. וכתי' **המ"ב** (סי' ג') שהיה בכל פלוגתא דרבותא תפלה (ובתנאי שהיה ספק פלוגתא ממש לא יחיד נגד רבים). ועיי"ש (סי' ק"ט סי' ב) שיתנה ויאמר דאם אני חייב תהא לחובתי ואם לאו תהא לנדבה. ועיי' **בש"ח** (וכתב לחזקתו יו"ט אות ד) דלאו דוקא שיאמר אלא שמתחבר].

ובשבת יו"ט י"א דא"א להתפלל נדבה כמבואר **בשו"ע** (סי' ק"ט סי' א') ו**במ"ב** (סי' ק"ט סי' ג'). לכתחלה יצא יד"ח ע"י הש"ץ, ואם לאו, יסמוך על הפוסקים דע"י מה שתיקן תכ"ד סגי [דהרי אם יחזור ויתפלל יש כאן חשש כמה ברכות לבטלה]. ושוי"ר שכן פסק **בתשובות והנהגות** (ח"א סי' ט"ג).

וכל זה כשזוכר אחר שכבר גמר תפלתו, אולם אם תיקן תכ"ד וזכר בזה באמצע תפלת י"ח (והרי כבר חתם ברכת מחיה המתים) נראה דימשיך תפלתו, דאע"פ דלדעת השבט הלוי ודעימיה חוזר לראש ואם לאו איכא משום ברכה הלכה לבטלה בהמשך תפלתו, מ"מ כיון דע"כ מדי פלוגתא לא יצאנו, ספק ברכות להקל וימשיך תפלתו. וכן מציינו **בחיי אדם** (כלל כד אות כ"א) וכוותיה פסק **הגרשי"א זצ"ל** (אש"י הא"ש פ"ט אות מ"ח) לענין הנמצא באמצע תפלתו דאינו זוכר באיזה ברכה אוזוה שממשיך ממקום שזוכר שודאי לא אמר, משום ספק ברכות (והארכונו בדברי הח"א בסי"ד בגליון פ"ג), ודו"ק [ואע"פ שגם התם יש חולקים על דעת הח"א מ"מ אכת"י יש לצדד כנ"ל דגם התם נראה העיקר כהח"א, וכן כאן י"ל כהגרשי"א זצ"ל דכן משמעות המרדכי, ועיי"ן].

הלש עיסה עם מי פירות או חלב האם יפריש חלה בברכה

תנן [חלה פ"ב מ"ב] עסה שנלושה במי פירות חיבת בחלה ונאכלת בידיים מסואבות (שאין אוכל מוכשר לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים או אחד משבעה משקין, ומה שלא הוכר לקבל טומאה אין הידים מסואבות פוסלות אותו – רע"ב).

וכתב **הרא"ש** (כלל ב' אות י"ד) דלית הלכתא כההיא אסתמא, דאתיא כר"א בן יהודה איש ברתותאודולאכר"ע, כמבואר בירושלמי [הנה פ"ב א"א], וקימ"ל הלכה כר"ע מחבירו, וכ"ש מר"א איש ברתותא דנראה דתלמידו הוה.

ובפי' על המשניות [שם] הסיק - ולכן טוב ליהדר שלא ללוש במי ביצים לבדם בלא תערובת מים, כדי לצאת מהספק של חיוב חלה.

אולם **הרשב"א** (ח"א סי' תס"ד) בתשובה לרא"ש, כתב דמסתברא דסתמא דמתני' עדיפא כמברייתא דרשב"י, ועוד דברייתא לא תני להדיא כרבי יונה, הלכך לא דחינן מתני' דעיסה שנלושה במי פירות מהלכתא. ומ"מ משמע בדברי הרשב"א שם דדוקא במי פירות פליגי בירושלמי, אבל בשבעה משקין כגון שמן (זית), פשיטא דחיבת בחלה.

ורמב"ם [פ"ו מהל' ביכורים ה"י"ב] כתב - עיסה שנלושה ביו"ן, או שמן, או דבש, או מים ורותחים, או שתן לתוכה תבלין וכו', כל אלו חייבין בחלה.

וכתב **הרדב"ז** [שם] דמקור דברי הרמב"ם מדברי הגמ' בפסחים [ל"ג]. דמבואר התם דעיסה שנלושה ביו"ן ושמן ודבש הוי לחם, אלא דאינה בכלל לחם עוני.

אולם **בכ"מ** [שם] כתב דמקור דברי הרמב"ם ממתני' תהלה, דה"ל כוותיה, וכמ"ש הרשב"א.

ונפ"ק טובא איכא בין דברי הרדב"ז לדברי הכ"מ, דלדברי הרדב"ז י"ל דהיינו דוקא ביו"ן או שמן, ושאר ז' משקין, וכמשמעות דברי רמב"ם, אבל לא בימי פירות. אולם לדברי הכ"מ נמצא דה"ס ס"ל לרמב"ם במי פירות, אע"פ שאינן מו' משקין. ולדבריו צ"ב אמאי כתב הרמב"ם דוקא יין או שמן או דבש, ולא כתב רבותא טפי דאפי' במי פירות חייבין בחלה.

והטור (י"ד סי' ש"כ"ט) כתב - עיסה שנלושה במי ביצים או ביו"ן או דבש בלא שום מים, כתב הרמב"ם שחייבת. וא"א הרא"ש היה מסתפק בדבר וכתב וטוב ליהדר שללא ללוש עיסה במי ביצים לבדן בלא תערובת מים כדי לצאת מידי ספקא.

ומבואר בדבריו דס"ל להכ"מ דמ"ש הרמב"ם יין או דבש אינו ברוקא, אלא ה"ה לשאר מי פירות. ועוד משמע מדבריו דכשם דהסתפק הרא"ש במי פירות היה דמסתפק על השבאר ז' משקין (עיי' בדברי הרא"ש בפ"ו על המשניות ודבריו שכתוב הני"ל - אולם עיי' **בפרישה** [סי' י"ג] דכתבנרמ"ש הטור דא"א היה מסתפק בדבר היינו דוקא במי ביצים. איברא דפפסותות דברי הטור לא נראה כן).

ובב"י העיר על דברי הטור וז"ל - ורבינו כתב בשם הרמב"ם דנילושה במי ביצים חייבת בחלה, ואין זה מבואר בדבריו בנוסחאות שלנו שלא הזכיר אלא יין ושמן ודבש, ואפשר שבנוסחת הרמב"ם שבידי רבינו היה כתוב במי ביצים בהדיא, ומ"מ אף לנוסחא דיו"ן משמע דס"ל דה"ה למי ביצים, דאל"כ ה"ל לפרש.

והסיק בב"י - ומי"מ לענין הלכה כיון שהרמב"ם והרשב"א מסכימים לדעה אחת הכי נקטינן.

ובב"י העיר נמי על דברי הטור, בדבריו הרמב"ם לא תפרש לחיוב אלא ביו"ן או שמן או דבש שהן מו' משקין. אולם מאידך הקשה דאי ס"ל לרמב"ם דאין הלכה סתם משנה ה"ל לפרש. ולפיכך כתב דנ"ל דהרמב"ם היה מסופק לדינא בעיסה שנלושה במי פירות, ולכן לא אמר בה לא לחיוב ולא לפטור. ולא כתב בספרו אלא יין ושמן ודבש שהם מו' משקים, דלד"ה הוי חיבור לחלה. ומ"מ כתב דדברי הטור קשה ליישבם. עוד כתב להעיר על דברי הטור בדבריה ר"ש משמע דדוקא לענין מי ביצים מספק"ל, אבל לענין שמן פשיטא ליה דחייב בחלה. ולענין הלכה העלה דלכתחילה לא ילוש עיסה במי פירות בלא תערובת מים, ואם לש יפריש בלא ברכה

